

1984-103/6

مُساَفر

مِحن

سیاحت چندروزہ افغانستان

(اکتوبر ۱۹۳۳ء)

اقبال

۱۹۳۳ء

طبع اقبال

N.M. 1984. 103/6

مُسَافِر

معنی

سیاحتِ چندروزه افغانستان

(اکتوبر ۳۳ء)

اقبال

۱۹۳۲ء

(کاپی رائٹ)

نادیر افغان شیر درویش خو
 رحمت حق بر روان پاک او
 کار ملت محکم از تدبیر او
 حافظ دین مبسب شمشیر او
 چون ابو ذر خود گداز اندر نماز
 ضربش هنگام کین خارا گداز!
 عهد صدیق از جالش تازه شد!
 عهد فاروق از جالش تازه شد!

از غم دین در روش چوں لاله داغ
 در شبِ خاور وجودِ او چسراغ!
 در نگاہش مستیِ اربابِ ذوق
 جوهرِ جانش سراپا جذب و شوق
 خسروی شمشیر و درویشی نگه
 هر دو گوهر از محیطِ لاله!
 فقر و شاهی وارداتِ مصطفیٰ است!
 این تجلیہائے ذاتِ مصطفیٰ است!
 این دو قوت از وجودِ مومن است
 این قیام و آلِ سجودِ مومن است
 فقر سوز و درد داغ و آرزوست
 فقر را در غولِ تپیدن آبروست

فقرِ نادر آندرخون تنپید
آفرین برفتِ آلِ مرو شہید!

اے صبا اے رہ نور و تیر گم
در طوافِ مرقدش نرمک خرام

شاہِ در خواب است پا آہستہ نہ
غنچہ را آہستہ تر بجشاگرہ

از حضورِ او مرا فرماں رسید

آنکہ جانِ تازہ در خاکم دمید

سُخوتِ سیم از گرمیِ آوازِ تو

اے خوشِ آلِ قومے کہ داند رازِ تو

از عنیم تو ملتِ ما آشناست

می شناسیم این نواہا از کجاست!

اے بانغوشِ سحابِ ماچو برق
 روشن و تابندہ از نور تو شرق
 یک زمان در کوہِ سارِ ما درخش
 عشق را باز آں تب و تابے بخش
 تا کجا در بند ما باشی اسیر
 تو کلیمی راہِ سینائے بگیر!

طے نمودم باغ و راغ و دشت و در
 چون صبا بگذشتم از کوہ و کمر
 خمیبر از مردانِ حق بیگانه نیست
 در دل او صد ہزار افسانہ است!

جاوہ کم دیدم از و سچ پیدہ تر
 یاوہ گردد در حشم و سچش نظر

سبزہ در دامان کسارش مجوسے
 از ضمیرش بر نیاید رنگ بوسے
 سرزمینے کبک اوشا ہیں مزاج
 آہوسے او گیرد از شیراں خراج!
 در فضائش جبرہ بازاں تیز چنگ
 لرزہ بر تن از نصیب شاں پلنگ!
 لیکن از بے مرکزی آشفتنہ روز
 بے لطف نام و نامت نام و نیم سوز!
 فریبازاں نیست در پرواز شاں
 از تدرواں لپت تر پرواز شاں!
 آہ قومے بے تب و تاب حیات
 روزگارش بے نصیب از واردات!

آں یکے اندر سجدہ میں در قیام
کار و بارش چون صلواتِ بے امام!
ریز ریز از سنگِ او مینائے او
آہ! از امروز بے فردائے او!

خطابِ اقوامِ سرحد

اے زخود پوشیدہ خود را با زیاب
در مسلمانانِ حرام است این حجاب!
رمز دینِ مصطفیٰ دانی کہ چسبیت
فاش میدان خویش را شاه شہی است!
چسبیت میں؛ در یافتن اسرارِ خویش
زندگی مرگ است بے دیدارِ خویش

آن مسلمانے کہ بیتِ دلخوشی را
 از جہانے برگزیند دلخوشی را
 از ضمیرِ کائنات آگاہ اوست
 تیغِ لاموجودِ الا اللہ اوست
 در مکان و لامکان غوغائے او
 نہ سپہر آوارہ در پہنائے او
 تادلش سترے زاسرارِ خداست
 حیف اگر از خویش تن نا آشناست
 بندہ حق وارثِ بنعمیہ بران
 او گنجد در جہانِ دیگران
 تا جہانے دیگرے پیدا کند
 این جہان کہنہ را بھم نہند

زنده مرد از غیر حق دارد سراغ
از خودی اندر وجود او چسراغ!

پائے او محکم بر زم خیر و شر
ذکر او شیریوت کراوسپر

صبحش از بانگے کہ بر خیزد ز جاں
نے ز نور آفتابِ خاوراں!

فطرتِ او بے جہات اندر جہات
احسبیم و در طوافش کائنات

ذرة از گردِ رایش آفتاب
شاہد آمد بر عروج او کتاب

فطرتِ او را کشاد از ملت ہست
چشمِ او روشن سواد از ملت ہست!

اندکے گم شولبت آں و خیر
 بازے ناداں بخولش اندرنگر

درجہاں آوارہ، بجی پارہ

وحدتے گم کردہ، صد پارہ!

بند غیر اللہ اندر پائے تست

داغم از داغے کہ در سیمائے تست

میر خلیل! از مکر پنهانی بترس

از ضیاع روح افغانی بترس!

ز آتش مردان حق می سوزمت

نکمت از پیر روم آموزمت

”رزق از حق جو مجو از زید و عمر

مستی از حق جو مجو از بنگ و سنہر

گلِ محسّرِ گل را مخورِ گل را مجو
 زانکہ گلِ خوار است دائم ز رورو
 دلِ بجز تا جاوداں باشی جواں
 از تجسلی چہراتِ چوں از خواں
 بندہ باش و بر زمین رو چوں سمند
 چوں حینازہ نے کہ برگردن برندا
 شکوہ کم کن از سپہرِ لاجورد
 جز بگردِ آفتابِ خود مگرد
 از مستایم ذوق و شوق آگاہ شو
 ذرہ؟ صیادِ مہر و ماہ شو!
 عالم موجود را اندازہ کن
 در جہاں خود را بلبند آوازہ کن

برگ و سازِ کائنات از وحدت بہت
 اندرین عالم حیات از وحدت بہت
 در گذر از رنگ و بو ہائے کہن
 پاک شواہز آرزو ہائے کہن
 ایں کہن سماں نیر زرد باد و جو
 نقش بند آرزوئے تازہ شو
 زندگی بر آرزو دار و اساس
 خویش را از آرزوئے خود شناس
 چشم و گوش و ہوش تیز از آرزو
 مشیتِ خاک کے لالہ خیز از آرزو
 ہر کہ تخم آرزو در دل نہ کشت
 پائمالِ دیگر ایں چوں سنگ و خشت!

آرزو سدا یہ سلطان و میر
 آرزو جامِ جہاں بینِ فقیر
 آب و گل را آرزو آدم کند
 آرزو ما را از خود محم کند
 چون شہ را از خاکِ ما بر می جہد
 ذرہ را پہنائے گردوں می دہد!
 پور آذر کعبہ را تعمیر کرد
 از نگاہے خاک را اکسیر کرد
 تو خودی اندر بدن تعمیر کن
 مشقتِ خاکِ خویش را اکسیر کن

مسافر واردمی شو به شهر کابل حاضر بشوید

بخصوصاً علیحضرت شهید

شهر کابل! خطه جنت نظیر
 آب حیوان از رگ تماش گبیزه!
 چشم صائب از سوادش سر مرچین
 روشن و پاست در باد آن سرزمین
 وطن لایم شب سمن زارش نگر
 بر بساط سبزه می غلطد سحر!

○ مرزا صائب تبریزی در لوح کابل میگوید:-

«خوشا وقتی که چشمم از سوادش سر مرچین گردد»

آں دیارِ خوش سواد آں پاک بوم
 بادِ او خوشتر ز بادِ شام و روم
 آبِ او براق و خاش تا بناک
 زنده از موجِ نسیمش مرده خاک

ناید اندر حرف و صوت اسرارِ او
 آفتِ اباں خفته در کسارِ او
 ساکنانش حیرت‌چشم و خوش گهر
 مثلِ تیغ از جوهرِ خود بے خبر!
 قصرِ سلطانی که نامش دلکش است
 زائران را گردِ راهش کمی است

شاه را دیدم در اں کاخ بلند
 پیشِ سلطانے فقیرے دردمند!

حُسنِ او اقلیمِ دلہا را کشتود
 رسمِ و آئینِ ملوکِ آنجا نہ بود
 من حضورِ آلِ شہِ والا گھر
 بیسوا مردے بدر بارِ عشر
 جانم از سوزِ کلامش در گداز
 دستِ او بوسیدم از راہِ نیاز
 پادشاہے خوش کلام و سادہ پوش
 سخت کوش و نرم نخمے و گرم جوش
 صدق و اخلاص از نگاہش آشکار
 دین و دولت از وجودش استوار
 خاکی و از نوریاں پاکیزہ تر
 از مہتمامِ فقر و شاہی باخبر

درنگاہش روزگارِ شرق و غرب

حکمتِ او را ز دایرِ شرق و غرب

شہر یارے چوں حکیمانِ نکتہ داں

راز داں مدوجزیرِ اُمتاں

پردہ ہا از طلعتِ معنی کشود

نکتہ ہائے ملک و دین را وانمود

گفت از اں آتش کہ داری در بدن

من ترا دانم عزیزِ خوشیتن

ہر کہہ او را از محبتِ رنگ و بوست

درنگاہم ہاشم و محمد و اوست

در حضورِ آلِ مسلمان کہیم

ہدیہ آوردم ز تیراں عظیم

گفتم این سرمایہ اہل حق است
 در ضمیرِ او حیاتِ مطلق است
 اندر و ہر اہت دارا انتہا است
 جید را از نیر وئے او خیر کشا است
 نقشہ حسرت فم بخون او دوید
 دانه دانه اشک از چشمش چکید
 گفت نادر در جہاں بے چارہ بود
 از غم دین و وطن آوارہ بود
 کوہ و دشت از اضطرابم بیخبر
 از غمسان بے حسابم بیخبر
 نالہ با بانگِ ہزار آہ میختم
 اشک با جوئے ہزار آہ میختم

غیرت آں نغمہ سارِ من نہ بود
 تو تیش بہر باب را بر من کشود
 گفت گویے خسرو والا نژاد
 باز با من جب ذبہ سرشار داد
 وقتِ عصر آمد صدائے اُصلوات
 آں کہ مومن را کند پاک از جہات!
 انتہائے عاشقتاں سوز و گداز
 کردم اندر اقتدائے او نماز
 راز ہائے آں قیام و آں سجود
 جز بہ بزمِ محراباں نتوان کشود!

بر مزار شهنشاہ با بر خلد آشیانی

بیا که سازِ فرنگ از نوا بر افتاد است
 درون پرده او نغمه نیست فریاد است!
 زمانه کهنه بتان را هزار بار آرد است
 من از حرم نگذشتم که بچشمه بنیاد است
 درفشِ ملتِ عثمانیاں دوباره بلند
 چه گوئمت که به تیموریان چه افتاد است!
 خوشا نصیب که خاک تو آرمید اینجا
 که این زمین ز طلسمِ فرنگ آزاد است!
 هزار مرتبه کابل نکوتر از دلی است
 که آل عجزه عروسِ هزار داماد است!

درون دیده نگه دارم اشکِ خونین را
 که من فقیرم و این دولتِ خدا و اوست!
 اگر چه پیرِ حرم و ردِ لاله دارد
 کجاست نگاه که بر ز پولا دست!

سفر به غزنی و زیارتِ مزارِ حکیم سنائی

از نواز شهنشاهی سلطان شهید
 صبح و شام صبح و شام روزِ عبید
 نکته سنج خاوران مهندی فقیر
 میهانِ خسرو کیوان سریر!
 تاز شهرِ خسروی کردم سفر
 شد سفر بر من سبک تر از حضر

سینہ بکشا دم آں بادے کہ پار
لالہ رست از نیض او در کوہ سار

آہ! غزنی آل حکیم علم و فن
مغزدار شیر مردان کہن
دولتِ محمود را زیبا عروس

از خا بنندان او دانائے طلوس
خفته در خاکش حکیم غزنوی
از نوائے او دل مرواں قوی

آں حکیم غیب آں صاحب مقام
تُرک جوش رومی از ذکرش تمام

من زُپیدا او ز پنہاں در سرور
ہر دورا سرمایہ از ذوق حضور

او نقاب از چہرہ امیساں کشود
 منکر من گفتد بر مومن وانمود
 بر دورا از حکمت قرآن سبق
 او ز حق گوید من از مردان حق
 در فضائے معرفت او سوختم
 تا مستعار نالہ اندو ختم
 گفتم اے بنیندہ اسرار جاں
 بر تو روشن ایس جہان و آل جہاں
 عصر ما وارفتہ آب و گل است
 اہل حق را مشکل اندر مشکل است
 مومن از افرنگیساں دید آنچه دید
 فتنہ ما اندر حرم آمد پدید

تانگاہِ او ادب از دل نخورد
 چشمِ او را جلوہٴ افرتنگ بُرد
 اے حکیمِ غیبِ امامِ عارفان
 پختہ از فیضِ تو خامِ عارفان
 آنچہ اندر پردہٴ غیبِ است گوئے
 بکہ آبِ رفتہ باز آید بجوئے

روحِ حکیمِ سنائی از بہشتِ بریں

جوابِ می‌ہد

رازدانِ خمیرِ شکرِ شتمِ ز فقر
 زندہ و صاحبِ نظرِ شتمِ ز فقر

یعنی آن فقرے کہ داندراہ را
 بسیند از نورِ خودی اللہ را
 اندرونِ خویش جوید لآلہ
 در تیر شمشیر گوید لآلہ
 فکرِ جاں کن چوں زناں بر تن متن
 ہمجو مرداں گوے در میدانِ فلکن
 سلطنت اندر جہانِ آب و گل
 قیمتِ او قطعاً از خونِ دل
 مومنوں زیرِ سپہِ لاجورد
 زندہ از عشق اندوئے از خوابِ خورد
 می ندانی عشقِ مستی از کجاست؟
 ایں شعاعِ آفتابِ مصطفیٰ است

زنده تا سوز او در جان تست
 این نگه دارنده ایمان تست
 باخبر شو از رموز آب و گل
 پس بزن بر آب و گل کسیرِ دل
 دل زدین سر چشمه هر قوت است
 دین همه از معجزاتِ صحبت است
 دین مجواند رکتب اے بنخیر
 علم و حکمت از کتب دین از نظر
 بوعلی دانه آبه آب و گل است
 بنخیر از خستگیا ئے دل است
 نیش و نوش بوعلی سینا بهل
 چاره سازیا ئے دل از اهلِ دل

مصطفیٰ بجز است و موج او بلند

نیز و این دریا بکجائے خویش بند

مدتے بر عاشق سچیدہ

لطمہ ہائے موج او نا دیدہ!

یک زمان خود را بدریاد رنگن

تا روان رفتہ باز آید بہ تن

اے مسلمان جسز براہِ حق مرو

نا امید از رحمتِ عامے مشو

پردہ بگذار آشکارائی گزین

تا بہ لرزد از سجود تو زمین

دوش دیدم فطرتِ بیاب را

روح آں ہنگامہ اسباب را

چشم او بر زشت و خوب کائنات
 در نگاه او عنیب کائنات
 دست او با آب و خاک اندر ستیز
 آن بہم پیوستہ و این ریز ریز
 گفتش در جستجوئے کبیتی؟
 در تلاشِ تار و پوسے کبیتی؟
 گفت از حکمِ خدائے ذوالنہن
 آدمے نو سازم از خاکِ کہن!
 مشتِ خاکے را بصد رنگِ آزمود
 پے پے تابید و سنجید و فرود
 آخر اورا آب و رنگِ لالہ داد
 لالہ اندر ضمیرِ او نہاد

باش تا بینی بهسارِ دگرے
 از بهارِ پاستاں رنگیں ترے
 بہر زمان تدبیر ہا دار و رقیب
 تا ننگیری از بهسارِ خود نصیب
 بردرون شاخ گل دارم نظر
 غنچہ ہا را دیدہ ام اندر سفر!
 لالہ را در وادی و کوہ و دامن
 از وہیں باز نتوان داشتن
 بشنود مرے کہ صاحبِ جستجو بہت
 نعمتہ را کوہ سنوز اندر گلو بہت!

بر مرزا سلطان محمود علیہ الرحمۃ

خیز و از دل ناله ہائے خست یار
 آہ! آں شہرے کہ انجبا بود پار!
 آں دیار و کاخ و کو دریا نہ ایست
 آں شکوہ و قال و فرافسانہ لہیت
 گنبدے ادرطوف و سپنج بریں
 تربت سلطان محمود است این!
 آنکہ چوں کودک لب از کوثر لبست
 گفت در گوارہ نام او نخست
 برق سوزاں تیغ بے زہن ساراو
 دشت و در لہ زنده از طبع ساراو

زیرِ گردون آیتِ اللہ راتش
 قدسیاں قرآنِ سہرا برتر بتش
 شوخِ منکر مرا از من ر بود
 تا نبودم در جهانِ دیر و زود
 رخ نمود از سینہ ام آں آفتاب
 پر دگیها از فروغش بے حجاب
 مہرِ گردون از جلالش در رکوع
 از شعاعش دوش می گرد و طلوع!
 وارہیدیم از جهانِ چشم و گوشش
 فاش چون امروز دیدم صبحِ دوشش
 شہرِ غزنہ! یک بہشتِ رنگ بو
 آبجو با نعیمہ خواں در کاخ و کو

25847

۱

۳۳

قصہ ہائے اوقطار اندر قطار
آسماں باقینہ ہائش ہم کنار
نکتہ سنج طوکس را دیدم بہ رزم
شکر محسوس را دیدم بہ رزم
روح سیر عالم اسرار کرد
تا مرا شوریدہ بیدار کرد
آں ہمہ مشتاقی و سوز و سرور
در سخن چوں زند بے پروا جسود
تخم اشک اندراں دیرانہ کاشت
گفت گویا با خدا کے خویش داشت
تا نبودم بخیب از راز او
سو ختم از گرمی آواز او

مناجاتِ مردِ شورید و در برانته غزنی

لاله بهر یک شعاع آفتاب

دارد اندر شاخ چندین پیچ و تاب

چوں بهار او را کند عریان و فاش

گویدش جز بیک نفس اینجا مباش!

هر دو آمد یک دگر را ساز و برگ

من ندانم زندگی خوشتر که مرگ!

زندگی پهم مصاف نیش و نوش

رنگ و نم امروز را از خون و دوش!

الاماں از مکّه ایام الاماں

الاماں از صبح و از شام الاماں!

اے خدائے نقشبند جان و تن
 باتو ایں شوریدہ داردیک سخن
 فتنہ ہا بسیم دریں دیر کہن
 فتنہ ہا در خلوت و در انجمن
 عالم از لغت دیر تو آمد پدید
 یا خدائے دیگر اور آفسرید!
 ظاہر شمس صلح و صفا باطن ستیز
 اہل دل را نشیستہ دل ریز ریز!
 صدق و اخلاص و صفا باقی نماند
 ”آں قدح لبکت و آں ساقی نماند“
 چشم تو بر لالہ رویانِ فرنگ
 آدم از افسونِ شاہِ بے آب و رنگ

از کہ گیر در لبط و ضبط این کائنات؟
 اے شہیدِ عشوۂ لات و منات!
 مردِ حقِ آلِ بندہٴ روشنِ نفس
 نائبِ تو در جہاں او بود و بس
 او پہ بندِ نقرہ و نثرِ نوزن
 گر توانی سو مناتِ او شکن!
 این مسلمان از پرستارِ ان کیست؟
 در گریبِ اش کیے ہنگامہٴ نصیبت!
 سینہ اش بے سوز و جانش بے غروش
 او سرافیلِ است و صورِ او خموش!
 قلبِ او نامحکم و جانش نثرند
 و جہاں کالائے او تارِ جہند

در مصافِ زندگانی بے ثبات
دارد اندر استیسا لالتِ منات!

مرگ را چون کافران داند پلاک
آتش او کم بهسا مانند خاک!

شعله از خاک او باز آفرین
آں طلب آن جستجو باز آفرین

باز جذب اندرون او را بده

آں جبینون زوفنون او را بده

شرق را کن از وجودش استوار

صبح منده از گریبانش بر آرا!

بحرِ احمر را بچوب او شکاف

از شکویش لرزه افکن به قاف!

قندھار و زیارتِ خرقہ مبارک

قندھار آن کشورِ مینوسواد

اہلِ دل را خاکِ او خاکِ مراد

رنگِ ما بوما ہوا ما آبِ ما

آبِ ما تابندہ چون سیلابِ ما

لالہ ما در خلوتِ کوسارِ ما

نارِ ما تیغِ بستہ اندرتارِ ما

کوئے آلِ شہرستِ ما را کوئے دوست!

سارباں بر بندِ محلِ سوئے دوست

می سدریم و گیر از بارانِ نجد

از نوائے ناقہ را آرم بوجد!

غزل

از دیر مغال آیم بجه گردش صبا مست!
و من نزل لاک بودم از بادۀ الیامست!
و انغم که نگاه او ظرف همه کس بیند
کرد هست مرا ساقی از عشق و ایامست!
وقت است که بکشایم میخانه رومی باز
پیران جسم دیدم در سخن کلیسامست!
این کار حکیمه نیست اما ن کلیمه گیر
صد بنده سال است یک بنده در یامست!
دل را بچسبن بر دم از باد چسبن افسرد
میرد به خسیا بانها این لاله صحرامست!

از معرفتِ دلاویزش اسرارِ صحرای پیدای
وی کافر کئے ایم در دادی بطحاست!

سینا است کہ نار ان است؟ یارب چه مقام است این؟

ہرزوہ خاکِ من چشمے است تماشا مست!

حسرتہ ال "بورخ لایبغیان"

ویدش در نکتہ "لی خرقان"

دین او آئین او تفسیرِ کل

در بین او خطِ تفسیرِ کل

° بورخ لایبغیان - تلخیص بایہ قرآن

° لی خرقان الفقہاء و الجہاد - حدیث

عفتل را او صاحبِ سرار کرد
 عشق را او تیغِ جوهر در کرد
 کاروانِ شوق را او منزل است
 ماہمیکِ مشتِ خاکیمِ اول است
 آشکارا دیدش اسرائیلتے ماست
 در ضمیرش مسجدِ اقصا تے ماست
 آمد از سپیرا ہن او بونے او
 داد مارا نعمۃ اللہ کھو
 بادلِ من شوقِ بے پروا چہ کردا
 بادۂ پُر زور با مینا چہ کردا

رقص اندر سیمه از زور جنوں!
 تا ز راه دیدہ می آید بروں!
 گفت من حسبِ بریلیم و نورِ مبین!
 پیش ازین اورا ندیدم این چنین!
 شعر رومی خواند و خندید و گریست
 یارب! این دیوانہ فرزانہ کیست!
 در حرم با من سخن زندانہ گفت!
 از من و منغ زادہ و سپیانہ گفت!
 گفتش این حرفِ بے باکانہ عیبت
 لب فرو بند این معتامِ ناشی است
 من ز خونِ خویش پروروم ترا
 صاحبِ آہِ سحرِ کرم ترا

با زیبا باین نکته را ای نکته رس
 عشق مردان ضبط احوال است و بس
 گفت عقل و بوش آزار دل است
 مستی و دار فستگی کار دل است
 نعره باز دتا فستاد اندر سجود
 شعله آواز او بود، او نبود!

بر فرار حضرت احمد شاه بابا علیہ الرحمہ

موسس ملت افغانستان

تربیت آن خسرو روشن ضمیر
 از ضمیرش ناته صورت پذیر

گنبدِ ابرارِ حرمِ داند سپهر
 با فروغِ ازطوفِ اوسمانے مهر
 مثلِ فاتحِ آلِ امیرِ صفِ شکن
 سگتہ زوہمِ با تسلیمِ سخن
 ملتہ را داد ذوقِ جستجو
 قدسیانِ تسبیحِ خواں بر خاکِ او
 از دل و دستِ گہرِ ریزے کہ داشت
 سلطنتِ لابر و بسببِ پروا گذاشت
 نمکتہ سنج و عارفِ شمشیر زن
 روحِ پاکش با من آمد در سخن

گفت می دانم مستم تو کجا هست
 نغمه تو خاکیاں را کیمیا هست
 خشتی رنگ از فیض تو دارائے دل
 روشن از گفتار تو سینائے دل
 پیش ما اے آشنائے کوئے دوست
 یک نفس عشقیں که داری بویئے دوست
 اے نموش آں کواز خود می آئینه ساخت
 و ذراں آئینه عالم را شناخت
 پیر گردید این زمین و این سپهر
 ماه کور از کور چشمیها ستمهر
 گرمی هسنگامه می باید شس
 مانختیں رنگ و بوباز آید شس

بندہ مومن سرسبیلی کند
 بانگِ او بہر کہنہ را برہم نہند
 اے تراحق داد جانِ ناشکیب
 تو ز سیرِ ملک و دیں داری نصیب
 فاش گو با پورِ نادِ فاش گوے
 باطنِ خود را بہ ظاہرِ فاش گوے

خطاب بہ پادشاہِ اسلام علیہ السلام حضرت ظاہر شاہ

ایہ اللہ بنصرہ

اے قبائے پادشاہی بہ تو راست
 سایہ تو خاکِ مارا کیمیا است

خسروی را از وجود تو عیار
 سلطوت تو ملک دولت را حصار
 از تو ای سرمایہ فستخ و ظفر
 تخت احمد شاه را شانے دگر
 سینہ ما بے مهر تو ویرانه به
 از دل دا از آرزو بیگانہ به
 آنگوں تیغی که داری در کمر
 نیم شب از تاب او گرد و سحر
 نیک می دانم که تیغ نا دراست
 من چه گویم باطن او ظاهر است
 حرف شوق آورده ام از من پذیر
 از فقیرے رمز سلطانی بگیر

اے نگاہ تو ز شاہیں تیز تر
 گردِ این ملکِ خدا و او سے نگر
 اینکہ می بینیم از تقدیرِ کسیت؟
 چسیت آن چیزے کہ می بالیت؟ نیست؟
 روز و شب آئینہ تدبیرِ باست
 روز و شب آئینہ تقدیرِ باست!
 بانو گو تم اے جوانِ سخت کوشش
 چسیت فردا؟ دخترِ امروز و دوشش!
 ہر کہ خود را صاحبِ امروز کرد
 گردِ او گردد سپہرِ گردِ گرد
 او جہانِ رنگ و بورا آبروست
 دوش از او مرز از او فردا از دوست!

مروتی سرمایۀ رز و شب است
زانکه اوقتی ریز خود را کوب است

بنده صاحب نظر پییرامم
چشم او بینای قوتی ریرامم
از نگاهش تیزتر شمشیر نیست
ما همه نخچیر! او نخچیر نیست!

رزو از اندیشه آن نچست بر کار
تا دناست اندر بطون روزگار!

چون پدر اهل مهنه را دوست دار
بنده صاحب نظر را دوست دار

کسی چون آن خلد استشیاں بیداری
سخت کوشش و پردم و گزارزی

می شناسی معنی کتارِ حقیقت؟
 این مقام از مقاماتِ علی است
 اہمیتاں را در جهان بے ثبات
 نیست مگر جسنم بکبری حیات
 سرگذشتِ آل عثمان را نگد
 از فریبِ غریبیاں خونیں جگد
 تاز کتاری نصیب داشتند
 در جہاں دیگر علم فراشتند
 مسلم ہندی چرامیدان گذاشت؟
 ہمتِ اوبوسے کتاری نداشت!
 مشتِ خاکش اسچناں گردیدہ سرد
 گرمی آوازِ من کارے نکرد!

ذکر و منکرِ تمارِ درمی و درخونِ تست
 قلمبری با لبِ برمی و درخونِ تست
 لے فروغِ دیدہ برنا و سپیر
 سترِ کار از ہاشم و محمود گیسر
 بجمِ ازالِ مرقسے کہ اندر کوه و دشت
 سخن ز تیغِ او بلبند آوازہ گشت
 روز ہا شب با تپیدن می تو اں
 عصر و گیسر آستینِ پین می تو اں
 صد جہاں باقی ہست در مستدر آں تہوز
 اندر آیتش سیکے خود را بسوز

باز نعتان را از آن سوزے بہ بن
 عصر اور آ صبح نوروز سے بہ بن
 ملتے گم گشتہ کوه و کمر
 از عینیش دیدہ ام چیز سے دگر
 زانکہ بود اندر دل من سوز و درد
 حق ز تقدیریش مرا آگاہ کرد
 کار و بارش را نکو سنجیدم
 آنچہ پنهان است پیدا دیدہ ام
 مرد میدان زندہ از اللہ ہیست
 زیر پائے او جهان چار سوست
 بندہ کو دل غیب اللہ نہ بست
 می توان سنگ از زجاج او شکست

او گنجی در حسانِ چون و چسند
 تہمتِ ساحلِ بایں دریا بربند
 چوں زروسے خویش برگیرد حجاب
 او حساب است ثواب است عذاب
 برگ و سازِ ما کتاب و حکمت است
 این در قوتِ عتبارِ ملت است
 آں فتوحاتِ جہانِ ذوق و شوق
 این فتوحاتِ جہانِ تحتِ فوق
 ہر دو نعمتِ خدا سے لایزال
 مومنوں را آں جمال است این جلال
 حکمتِ اشیا فرنگی زاد نیست
 اصلِ او جز لذتِ ایجاد نیست

نیک اگر بینی مسلمان زاده است
 این گهر از دست ما افتاده است
 چوں عرب اندر اروپا پرکشاد
 علم و حکمت را بنام دیگر نهاد
 دانه آل صحرائشیناں کاشتند
 جامش از گنجیاں برداشتند
 این پری از شیشه اسلاف ماست
 باز صیدش کن که او از قاف ماست
 لیکن از تهنیب الادیبے گریز
 زان که او با اہل حق دار و ستیز
 فتنہ ما این فتنہ پرداز آورد
 لات و عتسے و جسم باز آورد

از فشنش دیدہ دل ناچشمیر
 روح از بے آبی او تشنه میرا
 لذتِ بیابانی از دل می برد
 بکنہ دل زیں سپیکر گل می برد
 کہنہ و ترسے غار ستیہ ادب بر بلاست
 لالہ می نالہ کہ داغ من کجا ست!
 حق نصیب تو کند ذوق حضور
 باز گو ہم آئینہ گفتم در زبور
 ”مردن و ہم زلیستن اے نکتہ رس
 این ہمہ از اعتبارات بہت و بس
 مردِ کر سوزِ نوا را مردہ
 لذتِ صوت و صدا را مردہ

پیش چنگِ مست و مسرور است کور
 پیش رنگِ زند و درگور است کور
 روح با حق زنده و پاینده است
 ورنه این رامرده آن را زنده است
 آنکه سخن لایق است آمد حق است
 زیستن با حق حیاتِ مطلق است
 هر که بے حق زیست جز مرده نیست
 گرچه کس در ماتم اوزار نیست
 بر غور از دست آن اگر خواهی ثبات
 در ضمیرش دیده ام آبِ حیات
 می دهد ما را پیامِ لا تخف
 می رساند بر ممتامِ لا تخف

قوتِ سلطانِ میرزا لالا الہ

ہمیتِ مرقدِ فقیرِ لالا الہ

تا دوتیج لالا الہ داشتیم

مَا سَدَّ اللَّهُ رَأْسًا لِمَا كُنَّا نَشْتُمُ

خاوراں از شعلہ من روشن است

اے خاکِ مرقدے کہ در عصرِ من است

از تب و تابِ نصیبِ خود بگیر

بعد ازین ناید چو من مرقدِ فقیر!

گوهرِ دریائے قرآنِ سفتہ ام

شرحِ رمزِ صِبْغَةِ اللَّهِ كَفْتَمُ

با مسلمانانِ نعمی بخشیدہ ام

کہنہ شناخے رائے بخشیدہ ام

عشق من از زندگی دار و سراغ
 عقل از صہبائے من روشن ایغ
 نکتہ ہائے خاطر افزونے کہ گفت؟
 با مسلمان حرفِ پُرسوزے کہ گفت؟
 ہچونے نالیدم اندر کوہ و دشت
 تا مقامِ خویش بر من فاش گشت
 حرفِ شوق آموختم و اسوختم
 آتشِ افسردہ باز افزوختم!
 با من آہِ صبحگاہ ہے دادہ اند
 سلطوتِ کچھ ہے بگاہ ہے دادہ اند!
 دارم اندر سینہ نورِ لاکا الہ!
 در شرابِ من سرورِ لاکا الہ!

فکرِ من گروں مسیر از فیضِ اوست!
 جو سے سائلِ ناپذیر از فیضِ اوست!
 پس بگیر از بارہ من یک دم بام
 تا در خشتیِ مشعلِ تیغِ بے نیام!

(عشقِ حیدر وینِ رقم)

گینڈی ایئر لائن پر ایئر ہسپتال بروڈنگ ہاؤس میں باہر نکالنا اور ایئر لائن
پر سفر چھٹی اور سرگرمیوں کے لیے ڈیڑھ گھنٹہ کے لیے شائع ہونے

